

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Marián Sekerák
Článok / Article: Recenzia na knihu: Právo národov
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov –
UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences
and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

SEKERÁK, M. 2015. Recenzia na knihu: Právo národov. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 18, č. 3, 2015. ISSN 1335 – 2741, s. 260-267. Dostupné na internete:

http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/3_2015/SEKERAK.pdf.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

RECENZIA NA KNIHU: PRÁVO NÁRODOV

BOOK REVIEW: THE LAW OF PEOPLES

Marián Sekerák*

RAWLS, J. 2013. *Právo národov*. Bratislava: Kalligram, 2013. Edícia *Exempla Iuris*. 240 s. ISBN 978-80-8101-769-8. Preklad: Richard Cedzo.

V priebehu kalendárneho roka 2013 sa slovenská odborná i laická verejnosť dočkala dlho očakávaného prekladu **Rawlsovho** posledného veľkého diela *The Law of Peoples*, ktoré štandardne okrem tohto titulu zahŕňa aj rozsiahlu esej *The Idea of Public Reason Revisited*, ktorá pôvodne – teda ešte pred svojím knižným vydaním – vyšla v *The University of Chicago Law Review* (roč. 64, č. 3, 1997, s. 765 – 807).¹ Dielo najvýznamnejšieho politického filozofa uplynulého storočia vyšlo (podobne ako ešte predtým jeho *Spravodlivosť ako férovosť*; 2007) v bratislavskom vydavateľstve Kalligram a v preklade **Richarda Cedza**. Na rozdiel od *Spravodlivosti ako férovosti* (edícia *Filozofia do vrecka*) tentoraz vo výnimočnej edícii (na úvodnej stránke knihy uvedená ako Edícia *Dícia*) *Exempla Iuris*, ktorá slovenskej verejnosti dala už množstvo cenných titulov, ako napr. **Rousseauovu** *Spoločenskú zmluvu*, či **Aristotelovu** *Aténsku ústavu*. Dôležitosť tohto výnimočného edičného počinu spočíva v mimoriadnej aktuálnosti **Rawlsových** analyzovaných tém a to v kontexte domácej i zahraničnej politiky. V prvom prípade jeho názory (prezentované predovšetkým v stati *Revidovaná idea verejného rozumu – ďalej len Idea*) zapadajú do súčasných slovenských diskusií o právach sexuálnych menšín na občianske zväzky a „štátnej kanonizácie“ manželstva muža a ženy v Ústave Slovenskej republiky. Pokiaľ ide o kontext zahraničnej politiky, tento sa týka viacnásobného

* PhDr. Marián Sekerák pôsobí ako interný doktorand na Inštitute politologických štúdií, Fakulta sociálnych vied, Univerzita Karlova v Praze, U kříže 8, 158 00 Praha 5 - Jinonice, Česká republika, e-mail: marian.sekerak@gmail.com.

¹ Nie je pravda, ako sa nazdáva J. Laššuth (2010, s. 89), že medzi fundamentálne knižné diela J. Rawlsa patria *iba* *Teória spravodlivosti* (resp. jej revidovaná verzia), *Prednášky z dejín morálnej filozofie*, *Politický liberalizmus* a *Právo národov*. Do tohto výpočtu treba zahrnúť aj *Prednášky z dejín politickej filozofie* a *Spravodlivosť ako férovosť*.

kontinuálneho porušovania medzinárodného práva, napr. pokiaľ ide o ruskú inváziu do Gruzínska (2008) a na Ukrajinu (2014), prípadne o jednostranné vyhlásenie nezávislosti Kosova (2008), aby sme spomenuli aspoň niektoré najvypuklejšie prípady z nedávnej minulosti. V tomto texte sa však nezameriam na analýzu mnohostranných aspektov tohto **Rawlsovho** diela, či skôr diel, ktorá už bola v domácom prostredí vykonaná pri predstavovaní českého prekladu z r. 2009 (pozri Šabíková, 2010, Laššuth, 2010, Škabraha, 2010). Napokon, pozornosť im doteraz venoval a stále venuje vo svojich knihách a štúdiách veľký počet autorov a autoriek zo všetkých kútov sveta. Mojm cieľom bude na nasledujúcich riadkoch skôr uvažovať nad slovenským prekladom knihy, čo sa týka obsahového i formálneho hľadiska. Podobné zamyslenie na stránkach časopisu *Filozofia* svojho času prezentoval **Marian Kuna** (1999), analyzujúci vtedy nový preklad **Rawlsovho** Politického liberalizmu z roku 1997. Podobne ako on (porov. Kuna, 1999, s. 99), aj ja sa pokúsim – *sine ira et studio* – rozobrať tri roviny problémov spätých s prekladom:

- vhodnosť slovenských termínov používaných v knihe a zhodnotenie jednotnosti ich používania v celej knihe,
- použitie nového slovenského termínu pre anglický pojem, ktorý sa už predtým v slovenčine vyskytol,
- chyby v prekladaní niektorých slov, resp. chyby a preklepy, ktoré sa ako také (zrejme z nedôslednosti) v knihe objavili.

Pristaviť sa môžeme hneď pri názve samotného titulu. Aj keď je neobvyklé, že na rozdiel od anglického originálu neobsahuje v titule zmienku o Idei², vážnejšie úvahy budú smerovať k prekladu pojmu „Peoples“, ktorý sa používa v názve i v celej knihe. Je známe, že pre termín „národ“ má angličtina ekvivalent „nation“. Vylúčiť z prekladu by sme teda zrejme na prvý pohľad mali slovo „národ“, ktorý sa v pôvodnom anglickom názve nevyskytuje (The Law of Peoples, nie Nations). Na druhej strane, plurál slova „človek“ znie v anglickom jazyku „people“. Je zjavné, že **Rawlovi** nejde o jednoduchý súčet jednotlivcov, inak by názov znel The Law of People, teda Právo ľudí. Vylúčený by teda mali byť aj „ľudia“. Ostáva nám posledná možnosť, teda slovo „ľud“ použité v množnom čísle. Tu ale narážame na problém, keďže slovenčina toto slovo v pluráli nepozná. Je teda diskutabilné, či zaviesť pre politickú filozofiu azda adekvátnejší novotvar „ľudy/ľudov“, alebo sa mu rozhodne vyhnúť, striktné manévrovať v rámci hraníc našej materčiny a nahradiť tento zvláštne znejúci

² Český preklad (Rawls, 2009) neobsahuje Ideu vôbec.

neologizmus termínom „národy/národov“. Autor prekladu si zvolil druhú cestu, ktorú mu vzhľadom na uvedené skutočnosti zaiste nemožno vyčítať. S takýmto termínom, napokon, pracuje aj český preklad (Rawls, 2009) a za „asi najlepší“ ho označuje vo svojej stati aj český autor **J. Baroš** (2006).³

Špecifický charakter má otázka písania veľkého začiatočného písmena v hojne používanom termíne „Society of Peoples“. **R. Cedzo** ho prekladá ako „spoločenstvo národov“, hoci takýto preklad by mohol evokovať, že sa v pôvodine píše o „community“. Navyše, prekladateľ uvádza na rozdiel od anglickej verzie toto slovné spojenie s malým začiatočným písmenom. Nie je isté, či cieľom bolo zabrániť zmätkom u čitateľov, ktorí by si mohli túto **Rawlovu** konštrukciu stotožňovať so Spoločnosťou národov (angl. League of Nations), ktorá vznikla v r. 1920. V každom prípade, možno sa nazdávať, že vhodnejším prekladom by mohlo byť: „Spoločnosť ľudov“, resp. (ak akceptujeme slovo „národ“ ako gramaticky korektnejšie): „Spoločnosť národov“. Do tejto spoločnosti patrí päť typov štátov, medzi ktorými sú aj tzv. „burdened societies“, čo **R. Cedzo** prekladá ako „zaťažené spoločnosti“, čo je nepochybne vhodnejší výraz, než aký používa napr. **J. Baroš**: „znevýhodnené spoločnosti“ (Baroš, 2006, s. 107), hoci vzhľadom na „Teóriu spravodlivosti“, v ktorej **Rawls** uvažuje o osobách, ktoré sú „najmenej zvýhodnené“ („the least advantaged“) by sme mohli možno uvažovať o znevýhodnenosti aj u štátov. Takýto pojem ale v *The Law of Peoples* nebol v tejto súvislosti použitý, a preto je iste správnejšie ostať pri preklade „zaťažené spoločnosti“. Práve pri tomto type spoločností však autor prekladu nezachováva jednotnosť, keď na s. 59, 118 alebo 148 uvádza, že tieto sú zaťažené „nepriaznivými podmienkami“, hoci na s. 17 píše o „nepriaznivých okolnostiach“. Vzhľadom na pôvodný anglický výraz „unfavorable conditions“ sa možno nazdávať, že prvý z dvoch uvedených prekladov je správnejší. V prípade existencie „okolností“ by išlo skôr o slovo „circumstances“.

Pristavme sa pri ďalšom slove, ktoré sa v slovenskom jazyku, najmä v odbornej literatúre, začína postupne udomáčňovať, hoci v *Práve národov* sa nevyskytuje, a to napriek svojmu hojnému výskytu v anglickom origináli. Ide o slovo „deliberácia“, resp. „deliberatívna demokracia“. Tento model demokracie je predovšetkým v anglosaskej politickej vede rozpracúvaný už viac ako dve desaťročia, pričom **Rawls** spolu s **J. Habermasom** sú pokladaní za akýchsi jeho praotcov, prípadne predstaviteľov 1. generácie teoretikov deliberatívnej

³ Za podnetný názor pri uvažovaní nad touto otázkou ďakujem J. Klingovi.

demokracie. Táto problematika po rokoch začína byť konečne známa už aj v slovenskej politickej vede (pozri Plichtová, 2008, 2010, Plichtová a kol., 2010, Dolný, 2011), ale **R. Cedzo** jej výskyt v slovenskom jazyku vo svojom preklade nereflektuje. **Rawls** píše viackrát o „*deliberative rationality*“, „*deliberation*“, „*public deliberation*“ alebo „*political deliberation*“, „*deliberative legislative bodies*“, „*deliberative powers*“. V preklade sa však stretávame so spojeniami „*poradná racionalita*“ (s. 125), „*politického diskurzu*“, „*aby tento diskurz*“, „*viera v dôležitosť verejného diskurzu*“ (s. 77), „*na politickej diskusii*“ (s. 105), „*poradná demokracia*“, „*poradných legislatívnych orgánov*“ (s. 187, 188), „*verejné rozvažovanie*“ (s. 188), „*poradná moc*“ (s. 189). Vidíme teda, že to isté slovo bolo raz prekladané ako „*poradný/á*“, inokedy ako „*diskurz*“ či „*diskusia*“, i keď termín „*deliberácia*“ / „*deliberatívna demokracia*“ už je vedeckou obcou aj na Slovensku akceptovaný ako plnohodnotný a dostatočne jasný.

Pristavme sa teraz pri termíne, ktorý už bol v slovenčine v súvislosti s **Rawlsom** zavedený, no najnovší preklad jeho knihy zavádza nový. Ide o spojenie „*burdens of judgment*“ (Rawls, 1999, s. 87), ktoré je preložené ako „*ŕarcha usudzovania*“ (Rawls, 2013, 124), hoci v slovenskej verzii Politického liberalizmu (Rawls, 1997, II/2) použil **Pavol Štekauer** pojem „*bremeno*“, resp. „*bremená usudzovania*“. Za povšimnutie stojí tiež, že **R. Cedzo** použil vo svojom preklade Spravodlivosti ako férovosti raz termín „*bremená súdu*“ (Rawls, 2007, s. 18), inokedy už „*bremeno úsudku*“ (Rawls, 2007, s. 181) alebo aj „*bremeno usudzovania*.“ (Rawls, 2007, s. 68, 70) Nazdávam sa teda, že nič nebránilo tomu, aby aj v novom preklade bola naďalej používaná verzia „*bremeno/á usudzovania*“.

Podobný charakter má aj preklad pojmu „*background culture*“, ktorý v Práve národov nachádzame na s. 144 preložený ako „*kultúra v zázemí*“, na s. 180 a 182 už ako „*kultúra v pozadí*“ a na s. 191, pozn. č. 28 už len ako „*kultúra [občianskej spoločnosti]*“. Pre porovnanie môžeme opäť siahnuť po slovenskej verzii Politického liberalizmu, kde **P. Štekauer** tento termín prekladá taktiež veľmi pestro, raz ako „*základná kultúra*“ (Rawls, 1997, s. xxvi), inokedy ako „*kultúrne pozadie*“ (s. 12; s. 126, pozn. č. 16; s. 179, s. 183; s. 183, pozn. č. 7; s. 205), alebo len ako „*kultúra*“ (s. 175, pozn. č. 42). Ten istý prípad predstavuje pojem „*background social conditions*“, ktorý je v Práve národov preložený ako „*sociálne podmienky v pozadí*“ (Rawls, 2013, s. 160). Takáto rôznorodosť prekladov dáva tušiť, že tento termín spôsobuje značné ťažkosti. Najjednoduchšou a zrejme aj najvhodnejšou cestou, akou sa pri preklade v tomto prípade vydať, by podľa môjho názoru bolo nahradenie málo

zrozumiteľného tvaru „v zázemí“, resp. „pozadie“ slovom „základný/á“, aj keď *sensu stricto* má anglické slovo „background“ svoj ekvivalent v slovách „zázemie“, „pozadie“. Išlo by teda o „základnú kultúru“, čo by zároveň spôsobovalo aj najmenšie problémy pri rôznych tvaroch tohto slovného spojenia, ako napr. v prípade už spomínanej s. 191, pozn. č. 28, kde mohlo ísť o „základnú kultúru občianskej spoločnosti“, čo je iste lepšie než „kultúra v pozadí / kultúra v zázemí [občianskej spoločnosti]“, teda cesta, ktorou sa prekladateľ (zrejme vedomý si takejto nástrahy) nevydal, a preto v tomto prípade ponechal „kultúru“ bez prívlastku. Rôznosť prekladu sa týka aj **Rawlsom** hojne používaného slova „*cooperation*“, ktoré je na viacerých miestach prekladané ako „*spolupráca*“ (s. 27, 30, 32, 37, 44, 54, 57), inde ako „*kooperácia*“ (s. 51, 52). Nezdá sa, že by bol dôvod na takéto rozlišovanie a vhodné by bolo unifikovať preklad do podoby či už jedného alebo druhého slova.

Obráťme teraz pozornosť na chyby a preklepy, ktoré sa, zrejme z nedôslednosti alebo nepozornosti, v knihe objavili. Tieto síce neoslabujú schopnosť správnej percepcie diela, ale znižujú do istej miery jeho kvalitu a poškodzujú určitú estetickú stránku. Na s. 52 v pozn. č. 48 sa stretávame s nespisovným slovom „odstavec“, pre ktoré slovenčina vhodnejší ekvivalent „odsek“. Na s. 62 v pozn. č. 62 badáme skomolenie mena anglického utilitaristického filozofa z 19. storočia **Henryho Sidgwicka**, ktorý je uvedený dvakrát na tom istom mieste ako „Sidgwick“. Na s. 96 v pozn. č. 91 je v názve vydavateľstva Harvardovej univerzity („Harvard University Press“) chybné použité malé „u“. S nezmyselným uvedením písmena „á“ namiesto čísla „8“ označujúceho číslo odkazovaného zväzku sa stretávame na s. 141 v pozn. č. 150. Podobne sa na s. 210 v pozn. č. 64 stretávame s chybným uvedením názvu knihy politického filozofa **M. J. Sandela** „*Liberalism and the Limits of Justice*“. Rovnako sa na s. 216 v pozn. č. 73 dozvieme, že **J. Madison** je autorom knihy „*Memorial and Remonstrance*“ (správne: *Memorial and Remonstrance*). Ďalšie jazykové lapsusy predstavujú neobratné slovné spojenia „v porovnaní v druhej spoločnosti“ (s. 164), „Vyriešenie tohto naplnenie...“ (s. 203), „aj s ich manželov“ (s. 209), „Na samozrejme...“ (s. 209; v orig. „*To illustrate...*“, Rawls, 1999, s. 158), „...jej neoprávňuje na...“ (s. 214), „...že som [sa] nepokúšal...“ (s. 214). Na s. 229 chýba bodka za vetou končiacou slovami „ako hlboké“.

Iný typ chyby nachádzame na s. 71 v pozn. č. 69, kde **Rawls** odkazuje na inú predchádzajúcu poznámku z knihy, konkrétne na pozn. č. 27. Vzhľadom na

skutočnosť, že slovenský preklad má odlišné číslovanie poznámok pod čiarou než anglický originál, vzniklo v tomto prípade nedorozumenie. Čitateľ/ka, ktorý/á si pozrie túto poznámku v slovenskom preklade zistí, že vôbec nesúvisí s tým, o čom **Rawls** na s. 71 písal. V preklade sa pod pozn. č. 27 píše o **Hitlerovom** prejave, hoci v pôvodine je to rozsiahly úryvok z **Thukydidových** Dejin peloponézskej vojny, ktorý je ale v preklade uvedený v pozn. č. 41. Podobný problém nastal aj na s. 137 v pozn. č. 139, kde **Rawls** odkazuje na pozn. č. 67 v § 5.5 svojej knihy. V origináli (Rawls, 1999, s. 52, pozn. č. 67) sa uvádza nasledovné: „By this I mean the three wars he connived to bring about Prussia's conquest of Germany: Schleswig-Holstein (1864), the Austrian-Prussian War (1866), and the Franco-Prussian War (1870-1871)“. V slovenskom preklade sa však táto veta nachádza v pozn. č. 81 na s. 79. Paradoxné je, že tak v preklade ako ani v origináli nikde nenájdeme § 5.5 (kapitola 5 sa končí paragrafom 5.4). Sám **Rawls** teda urobil chybu v odkazovaní na subkapitolu vo svojej knihe. Podobný problém nájdeme aj na s. 156 slovenského prekladu, kde sa spomína tzv. „primerané vlastenectvo“ („a proper patriotism“) a odkazuje sa pritom na § 5.2. Správne však malo ísť o § 5.1. Aby som bol k prekladateľovi korektný, túto chybu taktiež robí už sám **Rawls** v originálnom vydaní (pozri Rawls, 1999, s. 111). Na s. 90 (v origináli s. 62) je však už odkaz týkajúci sa primeraného vlastenectva správy, t. j. odkazuje sa na § 5.1

V poznámkach pod čiarou, ktoré som už viackrát spomenul, nachádzame aj iné nedostatky. Tak napr. na s. 134 v pozn. č. 136 objavíme nasledovné: „???? niečo vypadlo ???“. V skutočnosti nič zásadné nevypadlo, ako si poznačil zrejme prekladateľ, pretože slovenský preklad je zhodný s anglickým originálom: „It was the duty of the Emperor, had he any sense of his role, to step in and look to the future of his people, and this he eventually did.“ (Rawls, 1999, s. 96 – 97, pozn. č. 9) Možno až na sloveso „bolo“, ktoré mohlo byť zakomponované do prekladu namiesto otáznikov. V pozn. č. 149 na s. 140 sa stretáme s určitým typom nejasnosti v preklade, ktorý vo svojich dôsledkoch môže priniesť prevrátenie pôvodného zmyslu vety z pôvodiny, hoci sa tak nemusí stať. **Rawls** tam odkazuje na názor **D. Goldhagena**, podľa ktorého bol holokaust súčasťou istej kognitívnej dispozície nemeckého národa a vlastný nemeckej politickej kultúre. **Rawls** s tým nesúhlasí a uvádza príklady antisemitizmu z minulosti aj u iných národov Európy. V origináli znie predmetná veta takto: „It did not originate as he claims in a cognitive mind-set peculiar to German political culture that had existed for centuries and to which the Nazis simply gave expression“ (Rawls, 1999, s. 100, pozn. č. 22). Slovenský preklad

začína vetu nasledovne: „*Jeho pôvod, ako tvrdí, nie je v kognitívnej dispozícii nemeckého národa...*“. Z takéhoto prekladu sa môže zdať, že **Goldhagen** (!) si myslí, že pôvod holokaustu nepochádza z kognitívnej dispozície Nemcov, hoci ďalšie **Rawlsove** vyjadrenia už svedčia o opaku, čo môže spôsobiť zmätok. Myslím si, že tomuto nedorozumeniu sa dalo ľahko predísť posunutím niekoľkých slov, čím by začiatok vety vyzeral takto: „*Jeho pôvod nie je, ako tvrdí, v kognitívnej dispozícii nemeckého národa...*“. Význam vety by ešte viac vyjasnilo iné sloveso vyjadrujúce postoj **D. Goldhagena**, ako napr. „ako sa nazdáva“, čo by však už nekorešpondovalo s originálom.

Veľkolepé a vplyvné dielo **Rawlsovo** génia sa definitívne uzavrelo v r. 2002, hoci naďalej podnecuje spoločenských a humanitných vedcov a vedkyne z celého sveta ku kritickému rozvíjaniu jeho odkazu. Najnovší preklad Práva národov od **Richarda Cedza** napriek svojim niekoľkým nedostatkom predstavuje významné obohatenie slovenskej (a dúfajme, že aj českej) filozofickej a politologickej obce a zaiste napomôže ďalšiemu šíreniu myšlienok tohto amerického filozofa. Ostáva len veriť, že nebude dezinterpretované či zle pochopené, ako sa to už, bohužiaľ, prinajmenšom v jednom prípade (ktorý z dôvodu úctivosti voči autorkinej osobe nebudem uvádzať) na Slovensku stalo. Rovnako sa môžeme nádejať, že napriek uzavretosti **Rawlsovo** diela sa ešte dočkáme ďalších slovenských prekladov jeho kníh. Veľkou výzvou je jeho revidovaná Teória spravodlivosti (Rawls, J. 1999: *A Theory of Justice. Revisited Edition*. Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press), IX. prednáška z Politického liberalizmu, ktorá je odpoveďou **J. Habermasovi** a do slovenského prekladu z r. 1997 nebola zahrnutá (pozri Rawls, 1996, s. 372 – 434), prípadne súbor jeho prednášok o dejinách morálnej a politickej filozofie (Rawls, J. 2007: *Lectures on the History of Political Philosophy* (Edited by Samuel Freeman). Cambridge, Mass.; Londýn: The Belknap Press of Harvard University Press; Rawls, J. 2000: *Lectures on the History of Moral Philosophy* (Edited by Barbara Herman). Cambridge, Mass.; Londýn: Harvard University Press).

Literatúra:

BAROŠ, J. 2006. Teorie spravedlnosti na transnacionální úrovni. In *Politologický časopis*, roč. 13, 2006, č. 1, ISSN 1211-3247 s. 99–116.

- DOLNÝ, B. 2011. Možnosti a limity deliberatívnych inovácií v parlamente. In Malová, D.; Lisoňová, Z. (eds.): *Zborník CESI UK. Sociálne a politické inovácie: Európsky pohľad na Slovensko*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011. ISBN 978-80-223-3138-8, s. 23–49.
- KUNA, M. 1999. Politický liberalizmus Johna Rawlsa. In *Filozofia*, roč. 54, 1999, č. 2, ISSN 0046-385X, s. 91–102.
- LAŠŠUTH, J. 2010. Právo národů Johna Rawlsa: Kantovskou stopou ku klasickému realizmu. In *Mezinárodní vztahy*, roč. 45, 2010, č. 3, ISSN 0323-1844, s. 89 – 98.
- PLICHTOVÁ, J. 2008. Deliberatívna demokracia v teórii a praxi. In Petrjánošová, M.; Masaryk, R.; Lášticová, B. (eds.): *Kvalitatívny výskum vo verejnom priestore*. Bratislava: Kabinet výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV v Bratislave, 2008. ISBN 978-80-900981-9-0, s. 45–50.
- PLICHTOVÁ, J. 2010. Občianska deliberatívna demokracia a podpora jej cieľov na Slovensku. In *Sociológia*, roč. 42, 2010, č. 5, ISSN 0049-1225, s. 516 – 547.
- PLICHTOVÁ, J. a kol. 2010. *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku. Teória a realita*. Bratislava: Veda, 2010. ISBN 978-80-224-1173-8.
- RAWLS, J. 1996. *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press, 1996. ISBN 0-231—D5218-0.
- RAWLS, J. 1997. *Politický liberalizmus*. Prešov: Slovacontact, 1997. ISBN 80-88876-01-X. Preklad: Pavol Štekauer.
- RAWLS, J. 1999. *The Law of Peoples with 'The Idea of Public Reason Revisited'*. Cambridge, Mass.; Londýn: Harvard University Press, 1999. ISBN 0-674-00079-X.
- RAWLS, J. 2007. *Spravodlivosť ako férovosť*. Bratislava: Kalligram, 2007. Edícia Filozofia do vrecka. ISBN 80-7149-911-0. Preklad: Richard Cedzo.
- RAWLS, J. 2009. *Právo národů*. Praha: Filosofia, 2009. ISBN 978-80-7007-302-5. Preklad: Jan Rovenský, Alena Bakešová.
- RAWLS, J. 2013. *Právo národov*. Bratislava: Kalligram, 2013. Edícia *Exempla Iuris*. ISBN 978-80-8101-769-8. Preklad: Richard Cedzo.
- ŠABÍKOVÁ, K. 2010. John Rawls – Právo národů: Recenzia. In *Filozofia*, roč. 65, 2010, č. 5, ISSN 0046-385X, s. 513–516.
- ŠKABRAHA, M. 2010. Rawlsův „věčný mír“ bez politiky: Recenze. In *Filosofický časopis*, roč. 58, 2010, č. 1, ISSN 0015-1831, s. 97–105